

CZU 343.114(156.23)

GARANTAREA ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE PRIN INTERMEDIUL CĂILOR ORDINARE DE ATAC

Tudor OSOIANU,

doctor în drept, avocat,

profesor universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0003-1506-4501

Dumitru CALENDARI,

doctor în drept, procuror,

lector universitar,

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

ORCID: 0000-0002-8668-3345

Rezumat

În prezentul articol a fost efectuată o analiză a normelor legale și a practicii judiciare cu privire la necesitatea *garantării accesului liber la justiție prin intermediul căilor de atac*. *Articolul 20 din Constituția Republicii Moldova [1] și art. 6 CEDO [2] garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție eficientă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Curtea Constituțională a Republicii Moldova reiterează că „articolul 20 din Constituție, care reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile art. 6 § 1 din Convenție”[3, pct.23].*

Cuvinte-cheie: *justiție, acces, garanție, cale de atac, proces penal.*

Abstract

In the article, an analysis of legal norms and judicial practice was carried out regarding the need to guarantee free access to justice through appeals. The article 20 of the Constitution of the Republic of Moldova [1] and article 6 of the ECHR [2] guarantees everyone the right to effective satisfaction against acts that violate rights, his liberties and legitimate interests from the competent courts. The Constitutional Court of the Republic of Moldova reiterates that „article 20 of the Constitution, which regulates the right of free access to justice finds its correspondence in the provisions of article 6 § 1 of the ECHR” [3, par.23].

Keywords: *justice, access to justice, guarantee, appeal, the criminal process.*

Introducere. Necesitatea verificării unei hotărâri judecătorești a existat și există, fiind una obiectivă, și este o metodă necesară în vederea corectării erorilor. Căile de atac sunt institute procesuale create de legiuitor pentru depistarea la timp și eficientă a erorilor judiciare și corectarea lor. Analiza legislației arată că scopul instanței de apel/recurs este depistarea și înlăturarea erorilor admise la judecarea cauzei în fond, pentru ca hotărârea judecătorească care va rămâne definitivă să fie una legală, motivată și întemeiată.

Căile de atac sunt definite de Tanoviceanu I.: „căile sau mijloacele de atac sunt instituțiuni procedurale create pentru a asigura o mai desăvârșită împărțire a justiției în genere. Aceste instituțiuni se sprijină pe ideea că justiția omenească nefiind infailibilă, legea nu trebuie să închidă drumul către o nouă judecată atunci când anumite condițiuni îndrituiesc a se crede că această nouă judecată ar folosi bunei împărțiri a dreptății” [21, p. 400].

„Accesul liber la justiție în materie penală constituie o garanție fundamentală a unui proces echitabil, care presupune că fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală îndreptate împotriva sa de către un magistrat investit de lege cu atribuții speciale în acest sens. Dreptul individului de acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, altelei denumit ca fiind dreptul la judecător” [4, p. 23].

Conform art. 115 din Constituție RM, art. 29 alin. (1) Codul de procedură penală a RM [5], justiția în cauzele penale se desfășurează de Curtea Supremă de Justiție, Curțile de Apel și judecători conform competenței date de Codul de procedură penală.

Art. 6 pct. 16) CPP RM definește instanța judecătorească ca fiind „*orice instanță, parte componentă a sistemului judecătoresc al Republicii Moldova, care judecă cauza penală în primă instanță, în ordine de apel sau de recurs, ori pe căile extraordinare de atac, precum și care soluționează plângeri împotriva acțiunilor și actelor organelor de urmărire penală și ale organelor de executare a hotărârilor judecătorești și sancționează efectuarea unor acțiuni procedurale*”.

„Atunci când s-au produs vicii de procedură sau erori de fapt și de drept, exercitarea căii de atac creează posibilitatea desființării hotărârilor care le cuprind, situație în care calea de atac devine un mijloc distructiv de desființare a hotărârii contrare legii și adevărului, lipsind hotărârea de efecte juridice” [6, p. 260].

„...*Colegiul penal atestă că faza judecării cauzei, în conformitate cu prevederile din Codul de procedură penală, include toate instanțele ordinare de judecată, adică atât prima instanță, cât și instanța de apel și cea de recurs ordinar*” [7].

Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție a RM în același context

„.....amintește că rațiunea instituirii căilor de atac rezidă în preîntâmpinarea și înlăturarea erorilor comise de instanțele ierarhic inferioare. Controlul judecătoresc, pe care orice cale de atac îl declanșează, are un rol preventiv și reparatoriu preponderent în favoarea persoanei a cărei drepturi sau obligații au fost afectate de hotărârea judecătorească atacată” [8].

„Deciziile judecătorilor nu pot face obiectul vreunei reanalizări, în afara procedurilor de atac sau de redeschidere a cauzei, așa cum sunt ele prevăzute de lege” [9, pct.16].

Folosirea căilor de atac are reglementare constituțională, ceea ce arată importanță pentru înfăptuirea justiției. Astfel, art.119 din Constituția Republicii Moldova prevede cu titlu de principiu că „**împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condițiile legii**” [1, art.119].

Totodată, art.13 din CEDO garantează „un recurs efectiv în fața instanței naționale” oricărei persoane ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de Convenție au fost încălcate.

În același context, Protocolul nr.7 adițional la CEDO în art. 2 par. 1, că „*orice persoană declarată vinovată de o infracțiune de către un tribunal are dreptul să ceară examinarea declarației de vinovăție sau a condamnării de către o jurisdicție superioară. Exercitarea acestui drept, inclusiv motivele pentru care acesta poate fi exercitat, sunt reglementate de lege*” [10].

Dintre principiile generale ale sistemului jurisdicțional, Curtea Constituțională a RM pune accent pe „accesul liber la justiție (art.20 din Constituție RM); realizarea justiției exclusiv de către autoritățile prevăzute în Constituție și în legile speciale (art. 72 alin. (3) lit. e), art. 114 și 115 din Constituție RM), garantarea exercitării căilor de atac în condițiile legii (principiul dublului grad de jurisdicție – art. 119 din Constituție RM) [11].

Astfel, Codul de procedură penală al RM prevede că persoana are dreptul de a beneficia (atunci când se examinează fondul cauzei) atât de o judecată în primă instanță, cât și de căile ordinare de atac: apelul (art. 400-419¹) și recursul (art. 420-451).

„...Curtea menționează că nicio prevedere din Constituție și nici din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu reglementează dreptul la exercitarea căilor de atac în orice cauză. Sub acest aspect, articolul 119 din Constituție stabilește că împotriva hotărârilor judecătorești părțile interesate pot exercita căile de atac „în condițiile legii” [12, pct.38].

În jurisprudența națională prin *judecarea cauzei penale* se înțelege examinarea și soluționarea prin hotărâre în fond a cauzei penale de către judecătorii, Curțile de Apel și Curtea Supremă de Justiție. „...*dreptul de a declara recurs în anulare, poate fi exercitat numai în privința hotărârilor judecătorești prin care a fost judecată cauza penală în fond, (s.a.) adică ho-*

tărârile irevocabile de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal, după epuizarea căilor ordinare de atac, reglementate de Capitolul IV, Secțiunea I și Secțiunea II ale Codului de procedură penală – adică calea apelului și recursului ordinar” [13].

Curtea Constituțională a RM menționează că *„potrivit articolului 115 alin. (1) din Constituție, justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii, iar în conformitate cu articolul 1 alin. (2) din Legea nr. 789 din 26 martie 1996, Curtea Supremă de Justiție este instanța judecătorească supremă care asigură aplicarea corectă și uniformă a legislației de către toate instanțele judecătorești”.*

„În acest sens, Curtea Europeană a recunoscut, în cauza Baydar c. Olandei, 24 aprilie 2018, § 47, faptul că asigurarea aplicării uniforme și a interpretării corecte a legilor de către instanțele supreme ale unui stat reprezintă un scop legitim compatibil cu Convenția” [14, pct.34; 15, pct.34; 16, pct.26].

„Curțile de Apel și Curtea Supremă de Justiție asigură controlul judiciar al hotărârilor pronunțate de instanțele de fond, prin intermediul căilor de atac – apelul și recursul, modalitatea exercitării cărora este descrisă în codurile de procedură civilă și penală” [17, pct.45].

„Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul de acces la un tribunal, nu obligă statele contractante să instituie tribunale de apel sau de recurs. Totuși, acolo unde există asemenea tribunale, garanțiile articolului 6 trebuie respectate, persoanelor garantându-li-se un drept efectiv de acces la un tribunal (Gheorghiu c. Republicii Moldova, 2 iulie 2019, § 25, Albuquerque Fernandes v. Portugalia, 12 ianuarie 2021, § 67)” [18, pct.60].

Potrivit CtEDO, dreptul de acces la o instanță acoperă și dreptul de a introduce apel sau recurs, în măsura în care astfel de căi de atac sunt reglementate de legislația națională (Delcourt c. Belgiei, Hotărâre din 17 ianuarie 1970, nr.2689/65 §. 25) [19].

Curtea Constituțională definește **căile de atac** drept mijloacele procesuale care permit un nou examen al procesului în care s-a pronunțat o hotărâre judecătorească (sau chiar două uneori), în vederea desființării, totale sau parțiale, a acestora atunci când sunt greșite, în fapt sau în drept. *„Astfel, modul în care este reglementat controlul judiciar efectuat de către instanțele de apel și de recurs creează condiții pentru repararea greșelilor comise de prima instanță, rămânând în autoritatea lucrului judecat doar hotărârile legale și întemeiate” [20, pct.48].*

„Căile de atac reprezintă mijloace procedurale, prin intermediul cărora părțile interesate au posibilitatea de a solicita și obține casarea hotărârilor judecătorești neîntemeiate sau ilegale” [16, pct.47].

Legea procesual-penală instituie două căi ordinare de atac pentru a asigura îndeplinirea unui control judecătoresc diferențiat, potrivit variatelor exigențe practice.

Astfel, în articolul 6 alin. (1) pct. 7) CPP RM legislatorul realizează interpretarea a noțiunilor – căile ordinare de atac și căile extraordinare de atac:

„**Cale ordinară de atac** (s.a.) este o cale prevăzută de lege pentru atacarea hotărârilor judecătorești nedefinitive (**apelul**) (s.a.) sau, după caz, care nu sunt irevocabile (**recursul**)”.

Ca regulă generală, CPP RM reglementează triplul grad de jurisdicție în materie penală, prin care s-a trecut la sistemul de două căi de atac ordinare, apelul și recursul; astfel, persoana trimisă în judecată prin rechizitoriul procurorului sub acuzația de a fi săvârșit o infracțiune are posibilitatea de a beneficia atât de o judecată în primă instanță, cât și de judecată în căile ordinare de atac – apelul și recursul.

„O triplă ierarhizare a instanțelor judecătorești, în cadrul căreia hotărârea primei instanțe poate fi atacată mai întâi cu apel în fața unei instanțe superioare, iar apoi cu recurs în instanța de recurs, cu excepția hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul, ci doar recursul, oferă părților o mai puternică garanție a unei judecăți corecte” [22, p. 446].

Cele mai multe dintre reglementările acestor două căi ordinare de atac sunt comune, deosebiri existând în legătură cu domeniul de aplicare a fiecăreia dintre aceste căi de atac, în legătură cu motivele de apel și de recurs, cu desfășurarea ședinței de judecată, precum și cu soluțiile ce se pot pronunța. Ca excepție, însă, anumite cauze pot fi judecate, conform art. 436 CPP, numai în două grade de jurisdicție. Trebuie subliniat că nu există însă nicio situație în care procesul penal să se desfășoare în fața unui singur grad de jurisdicție, nefiind admisă în niciun caz pronunțarea unei hotărâri în materie penală în primă și ultimă instanță.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78/140, 29.03.2016.

2. Convenția Europeană de la Roma pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (accesat la 28.10.2023).

3. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.68g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 43 alin. (1) din Codul de procedură penală (conexarea cauzelor penale). Nr. 55 din 11.06.2018. În: Monitorul Oficial

al Republicii Moldova, nr.400-409 (134), 26.10.2018.

4. Poalelungi Mihai, Sîrcu Diana. Accesul la justiție. În: Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 1192 p.

5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 248-251(699), 05.11.2013.

6. Păvăleanu Vasile. Drept procesual penal. Partea specială. Iași: Editura Lumen, 2022, 655 p.

7. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 12.09.2017. Dosarul nr. Ira-1115/17. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=9429 (accesat la 28.10.2023).

8. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 29.10.2014. Dosarul nr. 1ra-1239/14. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3076 (accesat la 28.10.2023).

9. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 3 din 15 februarie 2013 referitoare la comisia de anchetă în cazul „Pădurea Domnească” (competența comisiilor parlamentare de anchetă). Nr. 29 din 23.09.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 249-255(33), 22.08.2014.

10. Protocolul nr. 7 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, Strasbourg, 22.11.1984. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 54-55(503), 21.08.1997.

11. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității art.302 alin.1 pct.4) din Codul de procedură civilă și art.327 alin.1 pct.5) din Codul de procedură penală. Nr. 33 din 23.11.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-83(35), 11.12.1997.*

12. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 153g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 313 alin.(6) și 453 alin.(1) din Codul de procedură penală (contestarea cu recurs și cu recurs în anulare a încheierilor judecătorului de instrucție). Nr. 32 din 25.03.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.100-103(61), 16.04.2021.*

13. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16.12.2020. Dosarul nr. 1re-130/20. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17655 (accesat la 28.10.2023).

14. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova privind sistarea procesului privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 352¹ alin.(1) din Codul penal (falsul în declarații) (sesizarea nr. 34g/2018). Nr. 46 din 22.05.2018. În: *Monitorul Oficial al Re-*

publicii Moldova nr. 267-275(123), 22.05.2018.

15. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției). Nr. 36 din 19.04.2018. *În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.195-209(104), 15.06.2018.*

16. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la articolul 33 alin. (3), a tezei a II-a de la articolul 460 alin. (1) și a articolului 463 alin. (1) din Codul de procedură penală (incompatibilitatea judecătorului la judecarea succesivă a aceleiași cauze penale). Nr. 106 din 07.10.2019. *În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.320-325(200), 01.11.2019.*

17. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității art. XI pct.16 din Legea nr.29 din 6 martie 2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 16 din 25.06.2013. *În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 177-181(24), 16.08.2013.*

18. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 422 din Codul de procedură penală (data de la care începe să curgă termenul de declarare a recursului ordinar). Nr. 23 din 05.08.2021. *În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.192-195(157), 13.08.2021.*

19. Hotărârea Curții Europene pentru Drepturile Omului în cauza Delcourt c. Belgiei. Nr. 2689/65 din 17.01.1970. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57467> (accesat la 07.09.2021).

20. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473 alin. (1) pct. 2) din Codul contravențional (examinarea recursului în procedura contravențională). Nr. 10 din 12.05.2015. *În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.241-246(18), 28.08.2015.*

21. Tanoviceanu Ion. *Tratat de drept și procedură penală*. Edițiunea a doua a cursului de drept și procedură penală. Revăzut și completat. Volumul 5. București: Tipografia Curierul judiciar, 1927, 859 p.

22. Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu. *Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: – Ch.: Arc, 2012. 576 p.*

23. OSOIANU, Tudor. *CALENDARI Dumitru. Apelul penal. Monografie*. București 2023. 224 p.